

války v podobě kontrastu hrajících si děti a plující válečné lodi. Závěrečné loučení se Severem je pak již cele naplněno obavami o rodnou zemi „krásnou a statečnou“, „ve věčném střehu“.

Nejsilněji se proud nové zkonkrétnující tematiky rozlil v oddíle posledním *Věčná země*. Odráží se v něm mnichovské události, které básník prožil jako mobilizovaný voják: ztvárňuje je sice opět lyrickou zkratkou a náznakem, ale s takřka epickou následností jednotlivých fází tragického dění od úzkosti a strachu „z příštích ran“, přes mobilizaci a jednotu vůle obránců hranic až k evakuaci pohraničí a k smutku za podzim, kdy „vojenský plášť už visí“, ale básníková víra stále neuhasíná. Vtěluje se ve verše čekající, až „dozrají v tvrdost klasu“, v apostrofu Prahy, jež je „raněná kopím v boku“, a nakonec i v glorifikaci vlasti, jejíž věčné trvání symbolizuje nejprve v podobě vracejícího se refrénu tvar houslí, zvonu a křidel a posléze i obraz dětí prožívajících své jaro. Tu všude Branislavovy verše souzní s obecnou tendencí české poezie té doby a ani básníkův vývoj k větší konkrétnosti veršů nebyl v jejím rámci ojedinelý. Obdobným procesem procházela tehdy pod tlakem doby i poezie V. Holana, F. Hrubína aj.

Věčná země je pátou sbírkou lyrika, jenž začínal ve dvacátých letech po boku Wolkrově soucitnými verši blízkými proletářské poezii. Jeho básnický profil však především utvářel důvěrný vztah k přírodě a spontánní lyričnost, jež básnickou obraznost spojuje s harmonizující melodičností. Zrcadlí se v tom Branislavův vztah ke krajinářské lyrice Sovově, přičemž stopy symbolistické lyriky překrývá vliv lyriky impresionistické. Teprve ve sbírce *Věčná země* se k těmto podnětům přidružila také soustředěnost tvárného úsilí, jak ji známe z veršů K. Tomana. zp

Větry od pólů - Otokar Březina 1897

V prostřední z pěti sbírek O. Březiny se autorova básnická metoda i jeho idealistická myšlenková koncepce uskutečnily s největší jistotou a jednoznačností. Březinovo dílo je proniknuto přesvědčením, že spolu s viditelným světem neméně reálně existuje ještě druhý, hodnotově nadřazený svět, k němuž nedokonalé pozemské bytí vývojem směřuje nacházejíc tam vyrovnání a ospravedlnění svých rozporů. Čím bezpečněji se podařilo uhájit tento model světa před nárazy životní zkušenosti, zahrnout do něho, aniž se rozpadl, i vědomí lidského utrpení a nespravedlnosti, tím radostnější, optimis-

tičtější, ale i statičtější je básníkův pohled. Taková situace převažuje právě ve *Větrech od pólů*, i když tato převaha naprosto není absolutní. Zdá se, že sbírka byla rozvržena jako celistvý cyklus básní, z nichž každá má svou úlohu při ztělesnění předem přijatého ideového záměru.

Ve *Větrech od pólů* má naprostou převahu reflexivní lyrika zcela originálního typu, který si Březina vytvořil už ve *SVÍTÁNÍ NA ZÁPADĚ*. Rozsáhlá báseň se rozvíjí v celých řadách významově značně samostatných obrazů (odpovídají často jedinému nebývale dlouhému, monumentálnímu, volně rytmovanému verši připomínajícímu antický hexametru), které přinášejí velmi intenzivní a reálné zážitky a svým citovým nebo smyslovým obsahem přesahují myšlenkovou osnovu básně; zároveň však tyto obrazy navazují na ústřední symbol, který pomáhá při jejich pochopení a spojuje je s hlavní myšlenkou skladby (např. symbol obilí zrajícího ve výhni léta v básni *Polední zrání*). Tato souvislost s celkem rozhoduje i o hierarchickém postavení jednotlivých veršů a obrazů, které jsou řazeny, odstíněny a odstupňovány tak, aby skrytě posouvaly vpřed ústřední rozvíjející se reflexi. Rozsáhlá plocha textu je nadto členěna apostrofami a refrény, které často dávají této kosmické poezii charakter individuálního nebo kolektivního rozhovoru s Nejvyšším (v tom připomínají modlitbu), kazatelského oslovení obce stejně věřících „bratří“ apod. — Složky světa, který Březina ve *Větrech od pólů* vytváří, jsou výrazně odstupňovány co do hodnoty. Na vrcholu stojí božská bytost, Nejvyšší; Březina ji nenazývá Bohem, při jejím oslovení dává přednost hodnotícím přívlastkům. Projevuje se v tom snaha vyloučit jednoznačnou ideologickou církevní interpretaci básníkovy spiritualismu; tajemství zastírající jádro věci zůstává neodhalené, schopné nabývat mnoha výkladů a umělecky sugestivně působit. K Nejvyššímu směřuje celá řada cest; odlišná pojetí světa, byť vedla k nelitostnému duchovnímu zápasu svých zastánců, nemohou zastřít společenství mezi nositeli protichůdných koncepcí, přehlušit soucítění a bolestnou lásku k nepříteli (*Modlitba za nepřátele*, která je mimo to i svéráznou reakcí na ostrost současných sporů literárních). — Představa Nejvyššího je pojmenování pro souhrnný smysl, který postupuje všechny stránky a části skutečnosti a stává se kritériem jejich hodnocení. Jednotlivé složky světa a zejména lidské duše však nejsou osudově připoutány k některému stupni hierarchie hodnot, ale směřují stále výš. Lidská duše prochází pozemským životem s jeho bolestí, bídou a slabostí (*Mučeníci*) a přibližuje se naplnění svého kosmického úkolu. Závažnou úlohu ve sbírce má prožitek zrání, ověřování a nabývání sil. Silný čerpá jen novou posilu

z podmínek a úkolů, které by slabšího zlomily (*Polední zrání*). Vrcholem pozemského života je Březinovi duchovní typ nejčastěji nazývaný Svatým nebo Silným (báseň *Šťastní* aj.). Svátí soustřeďují v sobě maximum vůle a duchovní čistoty, vítězí nad časem a uchovávají si svou identitu v proměnách pozemského bytí i po jeho zániku. Jsou to výjimečné osobnosti, netvoří však výlučnou sektu, jak tomu bylo ještě ve SVÍTÁNÍ NA ZÁPADĚ s postavou Silných: jsou tu pro veškeré lidstvo, zasluhují se o ně intenzitou víry (*Bratrství věřících*), lásky (výzvou k lásce i varováním před jejími nebezpečími a úžinami je rozsáhlá, jarním jasem naplněná báseň *Láska*), přinášejí svůj podíl pro duchovní zrání všech. Radost z nesmírných perspektiv duše, z možností jejích nesčíslných a mnohobrtvárných kontaktů ze všemi vrstvami skutečnosti je ústředním prožitkem básně *Královna nadějí*.

Větry od pólů spolu se Sovovými VYBOUŘENÝMI SMUTKY a Hlaváčkovou MSTIVOU KANTILÉNOU spoluvytvářejí vrcholný okamžik českého symbolismu, který posilován i aktivitou soudobé literární kritiky rychle dozrál k dílům usilujícím podat celistvou představu světa a jeho perspektiv, nalézat pozitivní lidský ideál a tak i ovlivnit společenskou skutečnost — ne-li v kontaktu se všemi, pak alespoň prostřednictvím těch, kdo jsou zaujati morálním poselstvím uměleckého díla a předávají je dalším. Sbíрка využívá — bez otevřených narážek a citací — podnětů z nejrůznějších kulturních oblastí; vedle středověké mystiky se tu — v přetvoření a překonání — uplatňuje jak protikřesťanský individualismus F. Nietzscheho, tak tradice vypjatého obrazu světce znovu oživená v esejích katolického myslitele E. Hella.

V recenzi Větrů od pólů poprvé zhodnotil Březinovo umění F. X. Šalda, který zejména zdůrazňuje zde vyslovený jasný a radostný poměr k životu; v tom spojuje sbírku s literárním proudem „nové renesance“, který obratem ke kladným hodnotám chtěl překonat destruktivnost dekadentní literatury. Druhý význačný kritik F. V. Krejčí, který probíjaval Březinovy prvotiny, zaujal k Větrům od pólů pro jejich spiritualismus chladnější stanovisko. Březina z této a ostatních, zejména pozdějších sbírek, měl výrazný vliv na moderní výtvarné umění (F. Bílek, J. Konůpek, J. Váchal), a ovšem i na řadu dalších básnických generací. Klíčové básně Větrů od pólů byly mnohokrát komentovány a vykládány. Po první světové válce, v době mimořádného ocenění Březinova díla u německých expresionistů, byla celá sbírka samostatně vydána v německém překladu E. Saudka a F. Werfela.

mč

Všemu navzdory - Otokar Theer 1916

Poslední Theerova sbírka přináší názorový předěl v básnickově lidském i uměleckém vývoji. Ještě ve své předchozí sbírce *Úzkosti a naděje* (1911) psal Theer básně plné beznadějného pesimismu, odvrácen od osudu kolektivu, a dával přednost setrvání v „klášteře umění“; ale nyní na počátku války se v něm probouzí silný nacionalismus (v mnohém podobný nacionalismu V. Dyka), a básník, pln úzkosti nad válečným ohrožením, chce svůj národ „všemu navzdory“ vidět svobodný, zbavený cizí nadvlády.

Dobový prožitek války se projevil u Theera v dvojí podobě: změnil jednak jeho poměr ke smrti (básně *Sladko je žít a Milosrdenství*), jednak prohloubil jeho vztah k domovu a vlasti. Theer dříve zcela v intencích romantického titanismu viděl ve smrti především vysvobození z profánní skutečnosti; válečná realita mu odhalila fyzickou hrůzu umírání, takže zcela nepokrytě adoruje březinovskou „sladkost života“ (viz RUCÉ). Proměnu básnickova vztahu k vlasti zřetelně dokazuje báseň *Návrat*, v níž srovnává českou malost a porobu s vyspělou cizinou („Já z ciziny se domů vracel, jak ze světla stoupal bych v stín“), a přesto věří a doufá v šťastný zítřek českého národa. Vrcholem Theerova vlasteneckého vzepětí je báseň *Mě Čechy*, patrně jeho nejznámější a nejpoblíbenější báseň vůbec. Theer tu velmi konkrétními obrazy a příznačnými krajinnými motivy evokuje čtyři podoby české země (jižní Čechy, Krkonoše, rodné Polabí a Prahu), a pak si toto čtyřdílné panoráma přisvojuje jakýmsi imperátorským gestem nacionální vůle, která velí „vytrvat, žít a růst na svém“. Voluntaristické gesto přisvojení je obsaženo i v samotném názvu básně. Úzkost o osud národního kolektivu, přehlušující v době války básníkův vypjatý individualismus, dala této básni silný vlastenecký patos, jímž se básník aspoň na okamžik ztotožnil s nehlubšími tužbami českého lidu. Tato Theerova báseň úzce souvisí se stejnojmennou básní Antonína Macka (z básnické sbírky *MĚ ČECHY A JINÉ BÁSNĚ*) a předjímá Sovovy *Zpěvy domova*.

Jedině tato čtveřice básní, byť velmi podstatných a obsáhlých, konkretizuje Theerovo sepětí s dobou a má výrazně společenský smysl. V ostatních verších sbírky zůstává Theer věren svému básnickému naturelu, který můžeme definovat jako vyhraněný individualismus uctívající aristokratickou výlučnost a samotu a pohrdající davem. Proto Theer, přesvědčený idealista, hlavní drama svého díla nachází v ryze subjektivních oblastech, především v oblasti erotické. Zde se v nejrůznějších obměnách rozehrává